

מגלים עולמות

באור החיים הקדוש

עיון בפירוט האור החיים הקדוש מתוך הספר עקבי דרך

בראשית

שבת - סוד קיום העולם

הפסוקים בפרשת השבת בבריאת העולם לכאורה נראים כסותרים זה את זה.

1. פרשת בראשית, ספר בראשית, פרק ב פסוקים א-ג,

וַיְכַלֵּה הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם, וַיְכַל אֱלֹקִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה, וַיְבָרֶךְ אֱלֹקִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדְּשׁ אֹתוֹ כִּי בּוֹ שָׁבַת מְקַל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹקִים לַעֲשׂוֹת.

מלשון הכתוב "וַיְכַל אֱלֹקִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי" משמע שסיום המלאכה היה בשבת עצמה ולא מקודם. וזאת בניגוד למשמעות לשון הכתוב "וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה", שכל מלאכת הבריאה הסתיימה קודם השבת, וצריך עיון.

עוד יש לעיין בדברי הגמרא דלקמן:

2. מסכת שבת דף קיט, א

אמר רב המנונא, כל המתפלל בערב שבת ואומר ויכולו, מעלה עליו הכתוב כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית, שנאמר וַיְכַלֵּה, אל תקרי וַיְכַלֵּה, אלא ויכלו. רש"י: ויכלו, הקב"ה וזה.

דברי הגמרא תמוהים מאד, ואילולא דברי חז"ל, וכי יעלה על הדעת שהאדם נעשה כביכול "שותף" להקב"ה במעשה בראשית, ויש לבאר פשר הענין.

שאלה נוספת: בדברי הגמרא נתבאר דינו של התועה במדבר ואינו יודע אימתי שבת.

3. מסכת שבת דף סט, ב

אמר רב הונא, היה מהלך במדבר ואינו יודע אימתי שבת, מונה ששה ימים [מיום ששם אל לבו שכחתו], ומשמר יום אחד [ומשמר השביעי].

ותמוה ביותר, מה פשרה של קדושת היום השביעי במניינו של התועה במדבר, הרי "שבת קביעא וקיימא" (פסחים קיז, ב) ואף אין בכח בית דין [שלא בבקדושת המועדים] לשנות זמן המיוסד וקדוש עוד מששת ימי בראשית - ואם כן כיצד איפוא, "מתקדש" יום השביעי במניינו של התועה, וצ"ע.

כדי לעמוד על סוד הדברים, ניכנס לפני ולפנים ממחיצת הבנת עומק מהות השבת וקדושתה, המתבארת בדברי חז"ל, ומוסברת בדברי האור החיים הקדוש.

4. זוהר הקדוש, פרשת קורח, דף קעו, ב

פד בָּרָא קוֹדֶשָׁא בְּרִיָּהּ הוּא עֲלָמָא, לֹא יָכִיל לְאַתְקַיְימָא, עַד דְּאַתָּא וְשָׂרָא עֲלֵיהּוּ שְׁלוֹם. וַמָּאי הוּא. שְׁבֹת, דְּאֵיהּוּ שְׁלָמָא דְּעֲלָאֵי וְתַפְאֵי, וַיְכַדּוּ אֶתְקַיְימָא עֲלָמָא. פירוש הסולם: כשברא הקב"ה את העולם, לא היה יכול להתקיים, עד שבא והשרה עליהם שלום. ומה הוא, הוא שבת, שהוא שלום של העליונים והתחתונים, ואז נתקיים העולם.

5. אור החיים הקדוש, פרשת בראשית, ספר בראשית פרק ב פסוקים ב-ג

ונראה שיכוון הכתוב לומר על דרך אומרים ז"ל, כי העולם היה רופף ורועד עד שבאה שבת, ונתקיים העולם ונתייסד. והכוונה הוא, כי ביום שבת ברא ה' נפש העולם, והוא סוד אומרו (שמות לא, יז) הָאָרֶץ וַיְכַלֵּה הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם, פירוש נשפע נשפע החיוני בכל הנבראים, כי קודם השבת לא היה נפש לכל הנבראים.

וַיְבָרֶךְ אֱלֹקִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדְּשׁ אֹתוֹ, כִּי בּוֹ שָׁבַת מְקַל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹקִים לַעֲשׂוֹת. צריך לדעת כוונת הכתוב במאמר זה. ונראה לפרש לפי מה שכתבנו למעלה, כי העולם היה חסר הקיום, עד שבאתה

רבי חיים בן עטר אור החיים הקדוש

נולד במרוקו בד' אב ה'תנ"ו, ושם הרביץ תורה ברבים בישיבות בסאלי ובפאס. בדרכו לארץ ישראל שהה באיטליה ובה את ספריו. בסוף ימיו השתקע בירושלים שבין החומות, ובה הקים את ישיבתו, מדרש כנסת ישראל.

ברור כי לא נוכל להקיף ולו מעט מאפס קצה גדולתו בתורה והליכותיו הנשגבות, רק נציין לדברי תלמידו, החיד"א, שלמד בישיבתו בירושלים (שם הגדולים, מערכת הגדולים, אות ח) "עיר וקדיש מק"ק סאלי ובא לעיר הקודש תבנה ותכונן סוף שנת תק"ב. ואני הצעיר זכיתי והייתי בישיבתו הרמה ועיני ראו גדולת תורתו עוקר הרי הרים וקדושתו הפלא ופלא. ולפי דורנו היה לב הרב מבעית בתלמוד והיה כמעין המתגבר. והן בעוון הדור כמעט שכ"ב ובחדש תמוז תק"ג [בט"ו בחודש] עלה לשמים, בן מ"ז שנה [ונטמן בהר הזיתים], זכרונו לחיי העולם הבא. חיבר ספר חפץ ה', ראשון לציון, אור החיים, פרי תואר. וחכמתו ניכרת מספריו. אך זה אחד מחכמתו ורוחבו לבו וחורפתו הפלא ופלא, וחופף עליו כל היום סדר קדושה והבדלה מענייני העולם הזה, ורבו עוזו נוראותיו". מקובל בשם צדיקים, כי האור החיים הקדוש שלא זכה לפרי בטן, השקיע בפירושו על התורה את "הכח המוליד", ועל כן הלימוד בו מסוגל לישועות גדולות ככל מילי דמיטב.

זיכר ולעילוי נשמת

הר"ר אליקים גצל
בן הר"ר יעקב יהודה ז"ל
מרת זיסל הניה בת הר"ר
שלום יוסף ז"ל

מחשבה נוספת

השמחה בשבת

משפיעה על כל ימי השבוע

על פי דברי האור החיים הקדוש, מובן מדוע אסור שתהיה צרה ביום מנוחתינו, כפי שאנו מבקשים בברכת המזון "וּבְרִצְוֹנְךָ הַיְחִי לָנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ שְׁלֵא תְהֵא צָרָה וְיָגוֹן וְאֲנָחָה בְּיוֹם מְנוּחַתְנוּ". וביאר הבני יששכר (מאמרי השבתות, מאמר ז אות יג) "נמצא השבת הוא שורש לכל הששת ימי המעשה. והנה אם יש ח"ו איזה חסרון דקה מן הדקה בשורש, הנה ניכר הענין אחר כך בהשתלשלות הענפים, מה אין כן כשהשורש והזריעה הוא בשלימות יוצאים הענפים מושלמים. והנה לפי זה, זה הוא נוסח תפילתנו ביום המנוחה שְׁלֵא תְהֵא צָרָה וְיָגוֹן וְאֲנָחָה בְּיוֹם מְנוּחַתְנוּ. וכיון שיום המנוחה [שהוא שורש לכל ששת ימי המעשה], יהיה במושלם בלי חוסר, אזי בוודאי יבואו ששת ימי המעשה מושלמים".

ומובן הענין שמשמחים את החתן בשבת קודם החתונה, כפי שביאר בספר ברכת אבות (סימן יג, אות טו) "שמעתי ממרן המשגיח הגה"צ רבי גדליה אייזמן זצ"ל, שביאר על פי דברי האור החיים הקדוש, את הענין בשמחה שמשמחים את החתן בשבת שלפני החתונה, שנקראת שבת שמזמרים אותו (עיי' ביאור הלכה סימן קלו). דכיון שבתוך השבוע יש שמחת החתונה, לכן צריכים לשמח גם את השבת [קודם לכן]. כי כאשר השבת היא שמחה, אם כן הרי השבוע יונק משבת, וממילא גם בתוך השבוע יהיה השמחה". על פי יסודות הדברים שנתבאר לעיל, נבין את כוחם של הצדיקים לבטל מכח קדושת השבת גזירות רעות, כפי שכתב הבני יששכר (מאמרי השבתות, מאמר ד אות ד) "ובזה תבין מה שאמרו בזוהר (ח"ב דף קל"ה ע"ב; נאמר בקבלת שבת "כגוונא") על קדושת יום השבת, וְכָל שׁוֹלֵטֵי רֹגְזֵי וּמְאֵרֵי דְדִינָא פְּלָהוּ עֲרֻקִין וְאֲתַעֲבְרוּ מִנָּה, כי בשבת יכולים כל הגזירות וכל הדינים להתבטל כיון שבכל שבת הוא בריאת עולם חדש. ואין לך כל דור שלא יהיו שומרי שבת, המה בצדקתם בכח קדושת יום השבת, יבראו הזמן וכל אשר בו מחדש. על כן על ידי זה יכולים לבטל כל הגזירות, כיון שהעולם הוא חדש".

שבת ועמד העולם. ויש להעיר בזה, שאותם ימים קודם שבאה שבת, במה היה העולם עומד, וכשם שהספיק לחיות באותם ימים בלא נפש השבת, היה מתמיד והולך. אכן מצינו כי הקב"ה גילה הדבר במה שאמר בעשרת הדברות (שמות כ, יא) כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ וגו'. הרי גילה כי בשעת הבריאה לא ברא ה' כח בעולם, זולת לעמוד ששת ימים, לטעם הנודע לו, גם ידוע ליודעי אמת. ונתחכם ה' וברא יום אחד הוא יודע לה', ובו ביום חוזר ה' ומשפיע נפש לעולם שיעור המקיים עוד ששה ימים, וכן על זה הדרך. וזולת זה היום, היה העולם חרב בגמר ששת ימים, וחוזר לתווה ובוהו, וצריך ה' להכינו פעם ב', ובאמצעות שבת העולם עומד.

יסוד זה, שהשבת היא סוד קיומו של העולם, מיישב את הפסוקים, שאכן הבריאה הסתיימה קודם השבת, אולם ה"נפש" המקיימת אותה שהיא השבת, נעשתה "ביום השביעי".

על פי זה ביאר האור החיים הקדוש מהי בחינת "השותפות" באמירת "ויכולו" בתפילה בערב שבת.

6. אור החיים הקדוש, שם

ולמה שפירשתי אמת יהיה חכם ודבר ה' בפיהם אמת בטעם צודק, כי להיות שהשבת הוא המקיים העולם כל ששת ימים, ואחר עבור ששת ימים, יבוא שבת אחרת, ויחיהו ויקיימהו עוד ששת ימים אחרים. ולך לדעת כי מציאות השבת בעולם הוא קיומו שמקיימים אותו, כי אם אין מקיימים שבת אין שבת. ולזה כל המקדש את השבת וכו' פירוש מקיים ושומר קדושתו, באמצעות זה ישנו לשבת, ובאמצעותו מתקיים העולם. הראת לדעת, כי הוא המקיים העולם, ואין לך שותף גדול מזה כדן וכהלכה.

על פי יסוד זה, שהשבת היא סוד קיומו של העולם, יבואר דינו של התועה במדבר, בהקדם דברי המהר"ל מפראג, בסוד חביבותו של המספר שבע.

7. רבי יהודה ליוואי, מהר"ל מפראג, דרך החיים, מסכת אבות פרק המשנה טו

מספר שבעה מורה על המדרגה שמתחבר ביחד הגשמי ובלתי גשמי. וידוע מספר שבעה כנגד שש קצוות, והאמצעית שהוא נקרא היכל הקודש אשר ביניהם. ולפיכך תמצא בכל מקום כי במספר שבעה חול וקדושה. שבעת ימי שבוע - ששה ימי חול והשביעי הוא קודש. ובחדשים - השביעי גם כן קודש הוא חודש תשרי. ובשנים - ששה שני עבודה והשביעי שמטיה והיא שנת קודש. וכל זה, מפני כי מספר הששה הם חול, והם כנגד ששה קצוות הגשם שהוא חול. ואילו השביעי הוא כנגד היכל הקודש, שהוא השביעי והוא באמצע, ודבר זה ידוע.

8. מדרש ויקרא רבה, פרשה כט, יא

כל השביעיין חביבין לעולם. בשנים שביעי חביב, שנאמר (שמות כג, יא) וְהִשְׁבִּיעַת תְּשֻׁמְטֹנָה וְנִטְשָׁתָהּ. בשמיטין שביעי חביב, שנאמר (ויקרא כה, י) וְקִדְשְׁתֶּם אֶת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה. בימים שביעי חביב, שנאמר (בראשית ב, ג) וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי. בחדשים שביעי חביב, שנאמר (ויקרא כג, כד) בַּחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ יְהִי לָכֶם שַׁבָּתוֹן זָכְרוֹן תְּרוּעָה מִקְרָא קֹדֶשׁ.

9. רבי אליהו די וידאש, ראשית חכמה, שער הקדושה, פרק שני

שמעתי מפי מורי ע"ה שעל זה אמרו ז"ל, ההולך במדבר ואינו יודע מתי יום שבת, מונה שבעה ימים מיום שנתן אל לבו שכחתו, ומקדש שביעי שעושה קידוש והבדלה. הרי בפירוש כי הותר לו לעשות שבת אף על פי שבאמתו אינו שבת, והיינו מטעם כי הנקודה האמצעית שהוא השבת הולך עם כולם להשפיעם, וכל יום יום יש בו מקצת שבת. ולכן בכל יום יום אינו עושה מלאכה יותר מכדי פרנסתו, מפני שכל יום הוא ספק שבת.

על פי המבואר בדבריו, כי השבת היא "סוד קיום העולם", הוסיף האור החיים הקדוש לבאר, מדוע בריית המילה נקבעה ליום השמיני - כדי שהרץ הנימול יעבור את השבת בטרם יכנס לברייתו, והשבת תפעל בו שתהיה בו "נפש" לקיומו.

10. אור החיים הקדוש, פרשת תזריע, ספר ויקרא, פרק יב פסוק ג

ורבותינו ז"ל (דברים רבה ו, א) אמרו וזה לשונם, למה התינוק נימול לשמונה ימים, שקנה ה' רחמים עליו להמתין לו עד שיהיה בו כוח, עכ"ל. וצריך לדעת מי גילה סוד זה כי בשמונה ימים יהיה בו כח, לא פחות ולא יותר. ונראה כי כח האמור בדבריהם הוא מה שאמר בזוהר (ח"ג דף צא, ב) שהוא כדי שיעבור עליו שבת, ותגיעו נפש החיונית הנשפעת בעולם ביום השבת כידוע, ואז יהיה בן קיימא, והוא שאמרו רז"ל כח החיוני. ותמצא שאמרו רבותינו ז"ל (בראשית רבה י, ט) שקודם שבא שבת היה העולם רופף ורועד, כיון שבא שבת נתחזק ונח. והוא מה שאמרו כדי שיהיה בו כח.

להרחבת העיין ולשיעור המלא בנושא זה, ראה באתר עולמות, במדור שיעורי האור החיים הקדוש, פרשת בראשית

